

TERCÜME ODASI

Yrd. Doç. Dr. Cahit BİLİM*

Divan-ı Hümayûn Tercümanları

Osmanlı Devleti kuruluş döneminden, özellikle Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) devrinden başlayarak Batı'lı devletlerle ilişkiye geçti. Bunlar sırasıyla Doğu-Batı karışımı fakat Hristiyan bir devlet olan Bizans, Karadeniz, Akdeniz ve Ege Denizi'nde kolonilere ve bir takım adalara sahip Venedik ve Cenevizliler ve Balkan ülkeleriydi. Osmanlılar'ın giderek güçlenip büyük bir imparatorluk haline gelmesi üzerine Avusturya, Rusya, İtalya kent devletleri, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, Lehistan, Danimarka, Hollanda, İsveç v.s. gibi ülkelerde ticaret ve diplomasi ilişkileri kuruldu. Ayrıca ticaret gemilerinin 1797'de İzmir'e gelmesi, 1830'da bir dostluk ve ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla A.B.D. ile de ilişkiye geçildi.¹

İslamdan kaynaklanan Osmanlı geleneğinde Avrupa dillerini öğrenmek söz konusu bile değildi. Çünkü İslam devletleri ile Hristiyan devletleri eşit sayılmazlar, Avrupa ülkeleri "Dar ül-cihad" veya "Diyar-ı küfr" olarak nitelendirilir, hatta bir Müslüman'ın buralarda uzun süre oturması bile hoş karşılanmazdı. Ayrıca üstünlük duygusuyla padişahlar ve sadrazamlar yabancı elçileri küçümserlerdi.² Bu nedenle XIX y.y. sonlarına kadar hiç bir Batı başkentinde Osmanlı elçiliği kurulmamıştı. Oysa daha İstanbul'un fethiyle (1453) birlikte Venedikliler Osmanlı başkentine Bartelcini Marsello'yu elçi olarak göndermişler ve bunu diğerleri izlemişti.³

* Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Akdes Himet Kurat, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, Ankara, 1953, s.14-17; aynı yazar, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları", *Tarih Araştırmalar Dergisi*, V (1967), s.287 v.d.

2 Encümen-i Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Ankara 1968, s.11. Elçilere iyi davranıldığı konusu ile ilgili olarak bkz., İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 273.

3 Bu ilk elçilere balyos veya baylos adı verilir. Bkz. Uzunçarşılı, s.269.

Osmanlılar'la Batılılar arasındaki ilişkiyi Divan-ı Hümayun Tercümanları sağlardı. XVII. y.y.'in sonlarına kadar yaptığı her savaşta galip gelen Osmanlı Devleti bu nedenle diplomasi konusuna fazla önem vermemişti. Hatta 1836'ya kadar devletin dış ilişkileriyle görevli Amedi ve Beylikçi Odaları'nın bağlı olduğu Reisülküttab, divan üyesi bile değildi ve "erkân-ı devlet" yerine "ricâl-i devlet" sayılırdı. Hatta bunların divanda söz hakları yoktu ve sedirde değil yerde otururlardı.⁴

Yabancı bir devlet elçisiyle yapılan görüşmelerde, imzalanan anlaşmalarda veya dışarıya gönderilen olağanüstü elçilerin yanına tercüman gerektiğinden Osmanlılar'da tercümanlığın XIV. y.y. ortalarında başlamış olduğu söylenebilir. Fakat Divan-ı Hümayun Tercümanlığı'nın Fatih devrinde kurulduğu konusunda kaynaklar görüş birliğindedirler.⁵

Osmanlılar'ın ilk tercümanları Hristiyan'dılar. Örneğin Trabzon'lu Georgios Aminutzer, Fatih'e bazı Grekçe eserleri tercüme etmişti. Ancak XVI. y.y. başlarından sonra Divan-ı Hümayun Tercümanlığı Hristiyan iken Müslümanlığı kabul etmiş kimselere verildi ve kendilerini maaş olarak tımar bağlandı. Bu durum XVI. y.y. ortalarına kadar sürdü ve bu tarihten başlayarak Divan-ı Hümayun'a yabancı dil bilen Osmanlı Rumları alınmaya başlandı.⁶ İstanbul Rum Patrikhanesi'nin yönetimindeki bir okulla Kuruçeşme'deki Rum Üniversitesi Rum gençlerini bu amaçla yetiştiriyor, onlara Rumca ve Fransızca'nın yanısıra Osmanlıca da öğretiliyordu.

Batılılar'ın "Feneryot", Osmanlılar'ın "Fener Beyleri" dedikleri Divan-ı Hümayun Tercümanları'na bir takım ayrıcalıklar sağlanmıştı: Cizye vermiyorlardı, kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarına, giyimlerine

4 Bkz. Uzunçarşılı, s.247. Amedci ve Amedi Odası için bkz. Uzunçarşılı, s.55 v.d.; M. Zeki Pakahn, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1983, c.I. s.55 v.d. Reisülküttap için bkz. Uzunçarşılı, s.242; Pakahn, c.III. 25. v.d. Reisülküttaplar için bkz. Ahmet Resmi, *Sefire't ül-Rüesa*, İstanbul, 1852.

5 Örneğin bkz. Cengiz Orhanlı, "Tercüman", *IA*, s.176; Uzunçarşılı, s.71 v.d.; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1977, c.I, s.68. Avrupa başkentlerine gönderilen olağanüstü elçiler için bkz. R.Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, 1987, s. 43-221.

6 Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa Girit seferinde kendisine büyük yardımları olan Sakız'lı Rum Panayoti Nicoussios Mamonas'ı 1669'da Divan-ı Hümayun Baş Tercümanlığı'na atamıştı (Orhanlı, s.177). Rum tercümanlarla ilgili yorum için bkz. Ergin, C.I. s.68 v.d.; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırath, Ankara, 1970, s.88.

hiç kimse karışmıyordu. Ayrıca sakal bırakabiliyor, dört hizmetçi alabiliyor, kürk giyiyor, at, koçı arabaları ve kayıkla gezebiliyorlardı.⁷

Divan-ı Hümayun Tercümanhığı'na XVII. y.y. ortalarından başlayarak ileri gelen Fenerli Rum ailelerinden kimiseler atandılar. Bunların en ünlüleri İskerletzâdeler'dir. Bu aileden Alexandre Maurekardato uzun süre tercümanlık görevinde kalmış ve Reisülküttab Rami Mehmet Paşa ile birlikte Karlofça (1699) görüşmelerine katılmıştı.⁸ Tercümanlık yapan diğer aileler ise Yanokizâde, Drakozade, Kalmakizâde, İpsilantizâde, Mikalzâde ve Sarıbeyzâde idi.⁹ Bunlar doğrudan Divan tercümanı olabildikleri gibi genellikle önce "Tersane veya Divan Tercümanlığına" getirilirler, burada Kaptan Paşa Eyaleti olan Akdeniz adalarında yaşayan reyanın vergisini toplarlardı. Tercümanlar donanmada bir süre çalıştıktan sonra Divan-ı Hümayun Tercümanlığı'na geçerlerdi.¹⁰

Başlangıçta Divan Tercümanları'nın sayısı azken, imparatorluğun gelişmesiyle bunların sayıları da çoğaldı. Divan'da en çok ve en iyi dil bilen birisi baş tercüman olurdu. XVIII. y.y.'da baş tercümana bağlı olarak çalışan sekiz "dil oğlanı" ve on iki hizmetli vardı ve bunların hepsi de Rum ailelerden idiler. 1709'da Divan-ı Hümayun Baş Tercümanı İskerletzâde Nicholos'un önce Boğdan, daha sonra Eflak Voyvodahığına getirilmesiyle bundan sonra voyvodahlara da Rumlar atandılar.¹¹

Divan-ı Hümayun Tercümanları dış devletlerden Babıali'ye gelen her türlü yazıyı Türkçe'ye, Batılı devletlere gönderilenleri de yabancı dile tercüme ederler, yabancı elçilerle Reisülküttab'ın görüşmelerinde tercümanlık yaparlar ve elçilere rehberlik ederlerdi. Tercümanlar İstanbul'daki elçilerle ilişki içerisindeydiler. Onlarla politika konularını konuşurlar ve bunları sadrazama aktarırlardı. Fakat bu konuşmaların hangi boyutlarda olduğunu ve tercümanların her iki tarafa ne kadar bilgi verdiğini bilmek çok güçtür. Bunun yanında tercümanların bir görevi de Divan veya padişahı ziyarete gelen elçileri karşılamak ve görüşmelerde tercümanlık yapmaktır.¹² İşte bu nedenlerle tercümanlar

7 Orhanlı, s.177. Bu tercümanlardan İskerletzâde Yorgaki Logatef'e 1764'de verilen bir imtiyaz fermanı için bkz. Uzunçarşılı, s.75 v.d.; Ergin, c.I. s.68; c.II. s.638.

8 M. Raşit, *Raşit Tarihi*, İstanbul, 1282, c.II. s.436.

9 Uzunçarşılı, s.73.

10 Orhanlı, s.179 v.d.

11 Bunların isimleri için bkz. Orhanlı, s.177.

12 Elçilerin sarayda karşılanışlarıyla ilgili olarak bkz. Uzunçarşılı, s.289 v.d.

sadece sahip oldukları ayrıcalıklar ile değil, fakat aynı zamanda görevlerinin yapısı ve alanı nedeniyle önemli bir konuma sahiptiler.

XVIII. Yüzyılda Tercümanların Durumu

XVII. y.y. sonlarından başlayarak Rusya, Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti, Boğazlar ve Akdeniz'e yönelik çıkarıcı politikaları tercümanlığa yeni boyutlar getirdi. Gerçi bu zamana kadar tercümanların içlerinde devlete yararlı hizmetler yapanlar olduğu gibi, iç ve dış politikalarla ilgili sahip oldukları bilgileri yabancı devletlere verenler de olmuştu. Rusya'nın eski Bizans'ı canlandırma politikasıyla Osmanlı Devleti ile giriştiği 1768-1774 savaşı ve bu sırada adalı Rumlar'ı Osmanlılar'a karşı ayaklanmaya özendirilmesi Rum tercümanları da etkiledi. Rus donanmasının Ege'de Çeşme'ye kadar gelmesi ve savaştan sonra yapılan 1774 KüçükKaynarca Barışı ile Rusya'nın Osmanlı Ortodoksları'nın koruyucusu durumuna gelmesi Divan tercümanlarını iyice Rusya'ya yöneltti.¹³

1789 Fransız Devrimi'nin ulusçuluk fikri, Rumca ve Fransızca konusuna daha bir önem kazandırdı. Devrim başkentte, Türkçe konuşan Fransızlar ve Fransızca konuşan Türkler grubu oluşturdu. Bunların içerisinde yer alan Levantenler devrim fikirlerinin yayılması konusunda oldukça iyimserdiler. Ayrıca sadece orduda değil, aynı zamanda yönetim metodunda ve özellikle sosyal yaşamda çağdaşlaşmak isteyen modernci Türkler de konuya sempati gösteriyorlardı.¹⁴

Fransa'nın yanında İngiltere'nin de Akdeniz üstünlüğü politikası tercümanların kendi eğilimlerine göre bu üç devletten birine yönelmelerine neden oldu. Nitekim bölgede daha fazla etkinlik kurmak isteyen Fransa, Rum tercümanların Rusya ve İngiltere'ye olan eğilimlerini ve ilişkilerini elçileri aracılığıyla Babiali'ye ilettili.¹⁵

1793'de, ilki Londra'da olmak üzere, 1797'de Paris, Berlin ve Viyana'da Osmanlı elçiliklerinin kurulması, tercümanlara daha da önem kazandırdı. Çünkü Avrupa başkentlerine gönderilen Osmanlı elçileri hiç yabancı dil bilmiyorlardı ve yanlarına Divan Tercümanlarından birilerini vermek gerekiyordu. Böylece Osmanlı dış politikasının odak

¹³ KüçükKaynarca Barışı için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1978, c.IV/1, s.422 vd..

¹⁴ Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought. A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas*, Princeton, 1962, s.170.

¹⁵ Orhonlu, s.178.

noktaları olan elçilikler tamamen Rum tercümanların insiyatifine kalmış oluyordu. Bunların içerisinde Osmanlı diplomasisiyle ilgili yazışmaları dış devletlere bildirenler olduğu gibi, devletin parçalanması için çalışanlar da vardı. Örneğin Paris Büyükelçisi Morali Seyit Ali Efendi'nin elçilik tercümanı Osmanlı Rumu Godrika, elçiliğe gelen tüm yazışmaları Fransız Başbakanı Talleyrand'a bildirdiği gibi, Napoleon Bonaparte'a da Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla ilgili bir proje sunmuştu.¹⁶

Bu durumlar üzerine III. Selim (1789-1807) zamanında, 1797'de bürokrasi alanında reformlar yapılırken Divan Tercümanları konusu da gündeme gelmiş ve buraya Müslüman elemanlar alınması düşünülmüştü. Fakat yapılan düzenleme sadece Divan-ı Hümayun, Mektubî ve Amedî Odaları ile Reisülküttab'ın statülerinin düzenlenmesi şeklinde oldu ve Divan Tercümanlığı yine Rumlar'da kaldı. Çünkü Müslümanlar'dan yabancı dil bilen yoktu ve ayrıca Fenerli Rum aileler bu alanda "imparatorluk içinde imparatorluk" kurmuşlar, tercümanlıklar ve voyvodahıklarda kendi tekellerini oluşturmuşlardı.¹⁷

Tercüme Odası'nın Kurulması

II. Mahmut (1808-1839) padişah olduğu zaman Divan-ı Hümayun Tercümanları'nın durumu aynı şekilde sürüyordu. Örneğin Meclis-i Vükelâ'da Memleketeyn'e voyvoda seçilmesi görüşülürken üyelerden birisi eskilerinin yerlerinde kalmalarını önerdi. Fakat başkan yeni voyvoda seçilmesini istemesi üzerine Divan Tercümanı Karaca yankobi Boğdan Voyvodalığı'na seçildi ve onun yerine Yakovaki tercüman oldu. Bir süre sonra da voyvodalık için yetişmesi için yeni tercümanlığa Karaca'nın damadı Mihail Bahdarat atandı.¹⁸ Nitekim bir süre sonra Mihail Boğdan Voyvodası, onun yerine de İskerletzâde Kalamaki'nin kardeşi Yanko Divan Tercümanı oldu. Aynı şekilde bunun voyvodalığa getirilmesi ile de tercümanlığa yine ileri gelen Rum Mourouzi ailesinden Kostaki/Coustantin atandı.¹⁹

Ancak XIX. y.y.'da uluslararası ilişkilerin artması, tercümanların Osmanlı dış ilişkilerinde oynadıkları rolün önemini iyice çoğalttı. Özellikle bu yüzyılın başlarından beri Osmanlılar'ın izledikleri denge politi-

16 Proje için bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1973, s.110 v.d.

17 Carter V.Findley, "The Foundation of the Foreign Ministry The Beginnings of Bureaucratic Reform Under Selim III and Mahmud II", *IJMES*, III (1972), s.309 v.d.

18 Şanizâde Mehmet Ataullah, *Şanizâde Tarihi*, İstanbul, 1280, c.IV. s.21.

19 Aynı yr.

kası, ulusçuluk fikriyle beslenen Rum ayaklanması ve bağımsızlık düşüncesi, Rum tercümanları tam anlamıyla Osmanlılar aleyhine dış devletlerle işbirliğine yöneltti. Nitekim bu dönem Divan Tercümanı olan, hatta 1812 Bükreş Anlaşması'na gönderilen Alexandre Mourazi o kadar Osmanlılar aleyhine çalıştı ki Yunan kaynakları ondan çok büyük övgülerle söz ederler.²⁰

1820'de Rum voyvodalarının yönetimindeki Eflak ve Boğdan'da başlayan Rum ayaklanması, 1821'de Mora'da geniş boyutlara ulaştı. İstanbul Rum Patriği Gregorius, İstanbul'daki Rum aileler ve Divan-ı Hümayun Tercümanı Constantine Mourouzi yanı destekliyordular.²¹ Hatta Constantin, Bahialı'nın ileri gelen Rum beylerine isyandan vazgeçmeleri için mektup yazması isteğinin tam tersine ayaklanmayı özendiren yazılar yazdı ve bunun üzerine 16 Nisan 1821'de görevinden uzaklaştırılarak ortadan kaldırıldı²². Ancak dış ilişkiler için bir tercüman gerektiğinden Mühendishane-i Berri-i Hümayun hocalarından Rum kökenli Müslüman olmuş Bulgarzâde Yahya Efendi ile oğlu Ruhiddin Efendi Babialı'deki Rumca ve Fransızca yazışmaları tercüme işinde görevlendirildiler.²³ Fakat işler o kadar çoktu ki Rumlar'a olan güvensizlik sürmesine rağmen Fenerliler'den olmamak koşuluyla Yahya Efendi'ye bir yardımcı verilmesi düşünüldü ve o sırada Eflak Voyvodası olan Kalmuyoki'nin kapı kethüdası olup Rumlar'ın hayırım dedikleri türden Stavrakı Aristarchi, mevcutların en güvenileni olduğundan geçici olarak Divan-ı Hümayun Tercümanlığı'na atandı.²⁴ Önemli

20 Ergin, Yunan Ansiklopedisi'nin, Constantin'in, "okullar açarak Yunan kültürünü yaydığı" ve yunan tarihçisi İkonamos'un da "hiç bir fidanın onun verdiği meyve kadar meyve vermediğini" yazdıklarından söz eder (Ergin, c.I. s.69/not 7).

21 Yunan ayaklanması için bkz. E.Ž. Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1970, c.V. s.113 v.d.

22 Şanizâde, c.IV. s.21. Ayrıca bkz. Cevdet, c.XI. s.145.

23 Şanizâde, c.IV. s.33; Cevdet, c.XI. s.145, 166; c.XII. s.43; Orhonlu, s.178; Uzuncarşılı, s.73; Ergin, c.I. s.72; Findley, "Foundation", s.400; aynı yazar, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire. The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton, 1980, s.33; Berkes, s.176; Lewis, s.88; Faik Reşit Unat, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Ankara, 1964, s.801.

24 Yahya Efendi ve Stavrakı'nın göreve getiriliş tarihleri tam olarak belli değildir. Cevdet, c.XI. s.145'de Constantin'in uzaklaştırılmasını 16 Nisan 1821, c.XI. s.162'de Stavrakı'nın göreve getiriliş tarihini 21 Nisan 1821 olarak verir. Yine c.XI. s.166'de Şanizâde'ye dayanarak 15-20 günden beri Rumca, Frankçe yazıların Rum kökenli Bulgaroğlu Yahya Efendi'ye tercüme ettirildiğini söyler. Findley, a.g.m., s.400'de Constantin'in yerine daha güvenilir bir Rum olan Stavrakı'nın tercüman olduğunu, a.g.e., s.133'de de Constantin'den sonra Yahya'nın atandığını ve ona yardımcı olarak da Stavrakı'nın getirildiğini anlatır. Doğrusu şudur ki Constantin'den sonra tercümanlar Yahya Efendi tarafından yazılmış, fakat işlerin çokluğu nedeniyle Yahya'nın denetiminde olarak üzere Stavrakı tercümanlıkla görevlendirilmiştir.

konularla ilgili yazışmalar Yahya Efendi ve yardımcıları tarafından, daha az önemli olanlar ise Yahya'nın denetiminde Stavrakı tarafından yapıyordu. Ancak Stavrakı de 1822 Nisanında Rumlar'la uzlaştığı gerekçesiyle görevinden uzaklaştırıldı ve oğlu ile birlikte Bolu'ya sürgüne gönderildi.²⁵ Stavrakı'den sonra tercümanlık görevine hiç bir Rum atanmadı.

Bu arada bir yandan da tercümanlık işlerini Müslümanlar'a yaptırılmasına çalışılıyordu. Hatta bu göreve bir kaç Müslüman atandı ise de, bu göreve gelenler elit grup arasında bayağı küçümsendi ve onur kırıcı bir durum olarak nitelendirildi.²⁶ Bu nedenle burada çalışanlar bu görevlerinden ayrıldılar.

Fakat II. Mahmut konuya önem veriyordu. Nitekim 20 Recep 1236/23 Nisan 1821'de tercüman yetiştirmek ve Babialı memurlarından dil öğrenmek isteyenlere yabancı dil öğretmek amacıyla Tercüme Odası kurulması için bir Hatt-ı Hümayun yayınladığı gibi, odanın başına getirilecek olana ayda 500 kuruş maaş verilmesi için Defterdar'a buyrultu yazıldı.²⁷ Fakat tercümanlığa ve odanın başına henüz kimse getirilmemişti. Konu Meclis-i Vükela'da görüşülürken dil bilmesi ve kültürlü olması dolayısıyla devrin Vakanüvisi Şanizade Ataullah'ın adı geçmişse de böylesine bir işin ulemadan biri için küçültücü demek olduğundan uygun karşılanmamıştı. Bu nedenle hala Babialı'deki tercüme işlerini yürüten Yahya Efendi, Mühendishane'deki görevinden alınarak asaleten Babialı Tercümanlığı'na ve Tercüme Odası'nın başına getirildi.²⁸ Böylece Tercüme Odası kurulmuş oluyordu. Yahya Efendi Babialı'ye sunduğu bir yazıda görevini, "bu kulları Babialı'de tercümesi iktiza eden resmi ve fransevîyüli bilirade-i Seniye memur tayin buyrulmuş olup medar-ı maaş ve sebeb-i intiaş olmak üzere maliye beş yüz kuruş tahsis kılınmış olduğu şeklinde anlatır.²⁹

25 Findley, a.g.m., s.400; a.g.e., s.133; Şanizade, s.33. Stavrakı'nın Bolu yakınlarındaki ormanda bir orman kıyısında öldürülmesi ve bunda Halet Efendi'nin rolü v.b. olaylar için bkz. Cevdet, c.XII. s.43,44.

26 Şanizade, s.34.

27 Şarizâde, s.34.

28 Şanizade, s.34 v.d. Cevdet, c.XI, s.166; c.XII. s.43; Orhonlu, s.178; Findley, a.g.m., s.402; a.g.e., s.134; Uzunçarşılı, s.73; Ergin, c.I. s.72; Berkes, s.176; Lewis, s.88.

29 BBA, Cevdet Maarif Tasrifi, no.3760 (22 Muharrem 1237).

Yahya Efendi Rüm Ortodoxluğundan Müslüman olmuştu ve Bulgarzade diye anılıyordu.³⁰ Findley İngiliz Elçisinin yazılarına dayanarak onun bir Batı dilini çok iyi bilmediğini hatta Türkçesi'nin bile az olduğunu yazar.³¹ Belki de bu nedenle Stavraki'den sonra kendisine İngiliz Elçiliği memurlarından Hristiyanlık eğitimi yapmış, birkaç yabancı dil bilen Zenob Manesseh isimli bir Ermeni, yardımcı tercüman olarak verilmişti.³² Yine de Yahya Efendi büyük bir çaba ve iyi niyetle çalışmaya girişti. Kendisi ve öğrencileri çok çalışkan ve istekliydiler. Sabahtan akşama kadar dil çalışmaları yapıyorlar, yabancı gazeteleri okuyarak buradaki Osmanlılar'la ilgili kısımları Türkçe'ye tercüme ediyorlardı.³³

Tercüme Odası hemen önem kazanmasa da yine de bazı gelişmeler oldu. 1823'de Yahya Efendi'den sonra bu göreve yine sonradan Müslüman olmuş İshak Efendi atandı.³⁴ İshak Efendi Yanya'lı idi ve 1776-1783 ve 1787'de sonuncusu-III. Selim tarafından Batı hakkında bilgi edinmek görevi ve "Şehzade elçisi" sıfatıyla Fransa'ya gönderilmiş, İstanbul'a gelişinde Donanma Tercümanlığı'nda görevlendirilmiş ve daha sonra da Mühendishane'ye başhoca olmuştu. Kendisi sadece modern bir kaç dil değil, fakat aynı zamanda klasik Grekçe ve Latince'

30 Yahya Efendi'nin Bulgar, Rum veya yahudi olduğuna ilişkin çeşitli söylentiler vardır (Lewis, s.88). Kendisi yetmiş yaşlarında, Gelibolu'lu iyi bir soyut bilimciydi. Rumca ve bir parça da Fransızca biliyordu. Babasından kalma bir takım emlake sahip, saygılı, kibar bir insandı. Bkz. O. Ergin, "Yahya Efendi'nin Hal Tercümesi", *İstanbul Şehrininleri*, İstanbul, 1927, s.113 v.d.; Findley, a.g.m., s.401; a.g.e., s.134.

31 Findley, a.g.m., s.402; a.g.e., s.134.

32 Findley, a.g.m., s.401; a.g.e., s.134.

33 Yahya Efendi'yi ziyaret eden İngiliz Elçiliği tercümanlarından M. Chabert'in izlenimleri için bkz. Findley, a.g.m., s.401 v.d.; a.g.e., s.134.

34 İshak Efendi'nin kökeni hakkında çeşitli görüşler vardır. Örneğin Uzunçarşılı, s.73; Ergin, *Maarif*, c.I. s.72'de köken belirtilmeden sadece "muhtedi" denilmekte, Berkes, s.176; J.E. Kay, *Sketches of Turkey on 1831 and 1832*, New York, 1833, s.139'da Musevi kökenli olduğu söylenmektedir. Faik Reşit Unat, "Başhoca İshak Efendi", *Bell.*, XXVIII (1964), s.90, 103 v.d.'nda ise çeşitli kaynaklara dayanarak babasının muhtedi kendisinin ise bir "Müslümanzâde" hatta III Ahmet'e bağlanan, "Sultanzâde" olduğu ileri sürülmektedir. Lewis, s.89; Findley a.g.m. ve a.g.e.'de bir yorum yapmaz. İshak Efendi'ye "Tersane Hahamı", "Fransız", "Garplı Türk" gibi adlar verilmiştir (Unat, "Başhoca", s.32, 97,98). İshak Efendi için ayrıca bkz. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul, 1308, c.I. s.328; Mehmet Esad, *Mirat-ı Mühendishane-i Berr-i Hümayun*, İstanbul, 1312, s.34-42, s.58-60; Bursa'lı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1342, c.III. s.254; Çağalay Uluçay-Enver Kartekin, *Yüksek Mühendis Okulu*, İstanbul, 1958, s.73-76; M.Şakir Ülkütaşır, "Hoca İshak Efendi", *Ülkü*, no.27 (1949) s.9-11 v.s. Findley, Tercüme Odası'nda görevlendirilenleri "marjinal" tipler olarak değerlendirir (Findley a.g.e., s.134).

yi de çok iyi bilen, kültürlü biri ve Osmanlı eğitimi özellikle teknik alanda modernleşmenin gerçek bir öncüsüydü. Onun *Mecmua-i Ulüm-ı Riyaziye* isimli matematik ve doğa bilimlerine ait 4 ciltlik bir kitabı vardır.

Hoca İshak Efendi zamanında Tercüme Odası biraz daha önem kazandı, öğrenci sayısı, iş kapasitesi, kalite gibi boyutları gelişti. Örneğin yine bu dönemde "Tercüme Odası" ve "Dil Odası" olmak üzere iki oda olarak organize edildi. Bir Babıali bürosu gibi çalışan birincide diplomasıye ait tercüme işleri yapıyor, ikincide ise Babıali'nin çeşitli bürolarından gelen gençlere yabancı dil öğretiliyordu.

Bir süre sonra Gayri Müslimler'e karşı olan güvensizlik duygularıyla Zenob Manasseh görevinden uzaklaştırılarak sürgüne gönderildi.³⁵ 1830'da ise İshak Efendi de o sırada Reisülküttab olan Pertev Efendi'nin rekabeti nedeniyle bu görevinden alınarak bir takım tabya yapımlarının mühendisliğine atandı.³⁶

İshak Efendi'nin yerine onun yardımcısı ve aynı zamanda damadı Halil Esrar Efendi atandı ve o zamana kadar verilen ödenek de maaş haline getirildi.³⁷ Bu dönemde odada okumak sayısı da azalmıştı. Ancak bunlardan ikisi daha sonranın ünlü iki kişiydi. Bunlardan biri elçilik görevleriyle ileride bir kaç önemli diplomatik misyonu başlatacak ve Harb Okulu'nun kurulmasında büyük bir rol oynayan, reformcu Mehmet Namık Paşa'dır.³⁸ Diğeri ise uzun süre Türkiye'de kalan, Osmanlıca-Türkçe, Türkçe-İngilizce iki sözlük yazarak padişahdan madalya alan ve Encümen-i Daniş üyesi olan Sir James Redhouse'dir.³⁹

Tercüme Odası 1833'lere kadar mütevazı bir biçimde çalışmalarını sürdürdü. Bu dönem kadar değerinin tam olarak bilincine varılamayan odadan bir kaç saygın kişi yetiştiyse de bunlar reformcu elitin önde gelen liderlerinden olmadılar. Ancak yine de çağdaş bir dış politika bürosunun ilk örneği kurulmuş oluyordu.

35 Harold Temperley, *England and the Near East the Crimea* London, 1936, s.22 v.d.

36 Unat, "Başhoca", s.109; Lewis, s.89.

37 Orhonlu, s.178; Findley, a.g.m., s.404.

38 Cevdet, c.XII. s.191-194; F.Z.Karal, "Mehmet Namık Paşa'nın Hal Tercümesi 1804-1892", *Tar-Ves*, IV/7 (1952), s.127-146.

39 Findley a.g.m., s.135. Ayrıca bkz. Cahit Bilim, "İlk Türk Bilim Akademisi Encümen-i Daniş," *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.III/2 (Araık 1985). 101.

Tercüme Odasının Gelişmesi

Tercüme Odası'nın nitelik ve nicelikte gerçek anlamda gelişmesi 1833'lerde başladı. Bu dönemde Osmanlı orduları Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordularına yenilmiş, Fransız Mısır yanlısı olduğundan ve İngiltere de tarafsız kaldığından padişah Rusya'dan yardım istemiş ve sonunda 1833'de M.Ali ile Kütahya, Rusya ile de Boğazlar'ı konu alan Hünkâr iskelesi Anlaşmaları yapılmıştı.⁴⁰ Bir süre sonra da II. Mahmut Avrupa başkentlerindeki Osmanlı elçiliklerine tekrar elçiler gönderdi. Çünkü artık uluslararası ilişkilerde savaş kadar diplomasi de önemli bir yer almaktaydı. Gerek bu siyasal gelişmeler, gerek uluslararası ilişkilerin çoğalması ve gerekse Avrupa'daki Osmanlı elçiliklerinde dil bilen kadrolara olan gereksinim, reformcu padişah II. Mahmud'u Tercüme Odası'na özen göstermeğe yöneltti. Padişahın isteği ile o sırada burada çalışmakta olan Esrar Efendi ile memurlarının maaşları oldukça yükseltildi ve garanti edildi. Ayrıca dilbilen elemanlar yetiştirilmesi amacı ile bir yönetmelik hazırlandı ve Tercüme Odası elemanlarından Tecelli Mehmet Efendi'ye divan hocalığı ünvanı verilerek Divan-ı Hümayun Mühimme Odasından yetenekli gençler Tercüme Odası'na alındı. Bunlar ilk partide gelen Ali, Safvet, Nedim ve Halis Efendilerle, ikinci aşamada onlara katılan Fuad ve Vefik Efendiler.⁴¹ Bunlardan Ali, Fuad ve Vefik Tanzimat Devri'nin ünlü dışişleri bakanı ve sadrazamları ve reformcu elit grubun önde gelen liderleri oldular.⁴² Bu da Tercüme Odası'nın giderek ne kadar önem kazandığını ve yüksek mevkilere gelmede nasıl olanaklar yarattığını gösterir.

Tercüme Odası'na alınan elemanlar yetişinceye kadar dış ilişkilerde zaman zaman yine de Rum ve yabancı tercümanlar kullanıldı. Örneğin Rusya ile olan ilişkilerde Ligofet Nikolaki, Fransa ile Takvim-i Vekayi'de

40 Bkz. Karal, c.V. s.137 v.d.

41 Lütfi, c.IV. s.99, 117 A. Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1956, s.79.

42 Nedim Efendi Londra Sefaret Müsteşarı olmuştur (Lütfi, c.IV s.99; M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, İstanbul, 1982, c.I. s.5) Halis Efendi'den sadece Tanpınar söz etmektedir. (Tanpınar, s.79). Ali Paşa için bkz. A.H. Ongusu, "Ali Paşa", *IA*; İnal, c.I. s.4-58. Fuad Paşa için bkz. O Fuad Köprülü, "Fuad Paşa", *IA*; İnal, c.I. s.149-195. Safvet Paşa için bkz. İnal, c.II. s.809-894; Ali Fuad Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, Ankara, 1987, c.II. s.6-126; Cahit Bilim, *Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma*, Eskişehir, 1984, s.94. A. Vefik Paşa Ruhiddin Efendi'nin oğlu, Bulgarzade Yahya Efendi'nin torunudur. Bkz. İnal, c.II. s.651-738; F. Abdullah Tansel, "Ahmet Vefik Paşa", *Bell.*, XXVIII (1964), s.118 v.d. Tanpınar, "A.Vefik Paşa", *IA*; H.Boven, "A.Vefik Pacha", *ET2*. Findley, A.Vefik Paşa'yı Tercüme Odası'nda çalışanların ve devrin bürokratlarının en tipik örneği sayar (Findley a.g.e., s.135).

çalışan Balok, İngiltere ile olanında da Sisam'lı Stefanaki tercüman olarak kullanıldılar⁴³. Ayrıca Avrupa başkentlerindeki Osmanlı elçilerinden M. Reşit Bey (Paşa) dışındakilerin hemen hepsinin yanında Rum tercümanlar vardı⁴⁴.

II. Mahmut 1836'da bürokratik reformlardan birini daha gerçekleştirdi. Mart 1836'da yayınladığı bir hatt-ı hümayunda "Reisülkütublüğün sadece Divan-ı Hümayun bürolarının başkanı olduğunu oysa devletin gelişip yükseldiğini ve dış ilişkilere değer verdiğini" belirterek Reisülkütublüğün yerine Hariciye Nazırlığı/Dış İşleri Bakanlığı'nı kurdu.⁴⁵ Ayrıca Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleriyle ilişkilerinin önemi dolayısıyla Paris ve Londra'ya yeni büyük elçiler atadı ve bu işler için Dış İşleri Bakanı Akif Paşa'ya buyruk yazdı.⁴⁶ Padişah dış ilişkiler için dil bilen elemanlar yetişmesini de istiyordu. Bunlar Tercüme Odası'nın değerini artırdılar.

Tercüme Odası gelişmesini Tanzimat Devri'nde de sürdürdü. Hatta bu dönemde burada yabancılar da öğretmenlik yaptılar. Bunların en ünlüsü İngiliz Redhouse ve Fransız Georges Sardou idi.⁴⁸ Avrupa'daki elçiliklere eleman yetiştirmek üzere başta Amedi Odası olmak üzere Babiali'nin çeşitli bürolarından yetenekli elemanlar alındı. Örneğin M.Reşit Paşa'nın kız kardeşinin oğlu olan ve Paris Elçiliği'ne yanında götürülen daha sonra Prusya meslahatgüzarı olan Nuri Efendi, Paris Elçiliği memurlarından yorgancızade Tevfik Efendi, Mektubi Odası'dan Ferit Efendi (Ferit Paşa), Maarif Meclisi Başkanı Recai Efendi bunlardandır.⁴⁹ Böylece Tercüme Odası giderek gelişti.

Nitekim 1841 Babiali Tercüme Odası'nın kadrosu bir divan tercümanı, bir baştercüman, beş birinci sınıf tercüman, beş ikinci sınıf tercüman, onyeddi tercüman ve bir öğretmen olmak üzere toplam otuz kişiye erişmişti.⁵⁰ Okulun programında en geniş yer Fransızca'ya ve

43 Lütfi, c.IV. s.176. Londra Elçisi Namık Paşa'nın Stefanaki ve Balok için Babiali'ye sunmuş olduğu referans için bkz. Lütfi, c.IV. s.177.

44 M. Reşit yanına tercüman olarak Bulgarzade Yahya Efendi'nin oğlu Rubiddin Efendi'yi almıştı (Lütfi, c.IV. s.159). Diğerleri için bkz. Lütfi, c.III. s.86 v.d.: c.IV. s.159.

46 Lütfi, c.V. s.30.

47 Lütfi, c.V. s.101, 109.

48 Georges Sardou, ünlü Fransız dramatisi ve Fransız Akademisi üyesi Victorien Sardou'nun babasıdır (Findley a.g.m., s.408). Ayrıca bkz. İnal, c.I. s.5 ve-not.2.

49 Lütfi, c.VI. s.67. Recai Efendi, Tanzimat Devri eğitimcilerindendir ve ünlü edebiyatçı Mahmut Ekrem'ni babasıdır.

50 Findley, a.g.m., s.404.

rilmişti; bunun yanında Arapça, Farsça, Genel Tarih, ve Matematik dersleri de okutuluyordu.⁵¹

Tercüme Odası gerçek değerine ve gücüne Tanzimat Devri'nde kavuştu. Bu döneme kadar çeşitli yüksek kadrolara başta Amedi olmak üzere Mektubî, Mühimme gibi odalar kaynaklık etmişti. Fakat yabancı dilin önem kazanmasıyla bu kaynak Tercüme Odası oldu ve Tanzimat elit grubunun pek çoğu buradan geçerek üst düzey makamlara eriştiler. Nitekim "Tercüme Odası'ndan geçmek fakir bir bakkalın oğlunu sadrazam yapar" sözü o dönemde literatüre girmiştir. Çünkü ünlü sadrazam Ali Paşa Mısır çarşısında baharatçılık yapan birinin oğluydu. Tanzimat ileri gelenlerinden bir kısmı buradan yetişmiş, bir kısmı burada yabancı dil bilgilerini ilerletmiş bir kısmı burada çalışmış, hatta bazıları Tercüme Odası'nda öğretmenlik yapmışlardır. Bunlardan saptayabildiklerimiz şunlardır:

Ali Paşa: Dışişleri Bakanı, Sadrazam.⁵²

Fuat Paşa: Dışişleri Bakanı, Sadrazam.⁵³

Safvet Paşa: Dışişleri ve Eğitim Bakanı, Sadrazam.⁵⁴

Sarım Paşa: Sadrazam.⁵⁵

Namık Kemal: Yeni Osmanlılar'dan edebiyatçı.⁵⁶

A.Vefik Paşa: Bulgarzade Yahya Efendi'nin torunu, edebiyatçı, Sadrazam

Fevzi Bey: Telgrafın kurucularından, ilk haberleşme memuru.⁵⁷

M.Namık Paşa: Petersburg Ateşemiliteri, Londra Elçisi.⁵⁸

51 Ergin, *Şehreminler*, s.8.

52 Ali Paşa'nın Tercüme Odası'na giriş tarihi sefer 1249-1833 tür. Ayrıca bkz. Stanford J.Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul, 1983, c.II. s.93.

53 Fuat Paşa, işlerin çoğalması ve bunlar için gençlere ihtiyaç olması dolayısıyla ve M. Reşit Paşa'nın teşviki ile Şaban 1253/1837'de Tercüme Odası'na katılmıştır.

54 Safvet Paşa'nın Tercüme Odası'na girişi Ali Paşa'yla aynı tarihtedir.

55 Londra Elçiliği memurlarından ve sonra Abdülmecid Devri Sadrazamlarından. Bkz. E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1970, c.V. s.253; Lewis, s.89.

56 N.Kemal Tercüme Odası'nda 20 Rebiülevvel 1274/9 Kasım 1857-18 Zilkade 1283/22 Mart 1867 tarihlerinde çalışmıştır. A.Faruk Akün, "Namık Kemal", *İ.A.* Ayrıca bkz. Th. Menyel, "Kemal", *E.I.*; Tanpınar, s.322-432; Mardin, s.283 v.d.; Mehmet Kaplan. *Namık Kemal; Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.

57 Lewis, s.184; O. Ergin, *Şehreminleri*, s.111.

58 Bkz. Cevdet, c.XII., 191, 192.

M.Sadık Rifat Paşa: Ahmedci, Viyana Elçisi, Dışişleri Bakanı.⁵⁹

Haydar Efendi: Tahran Elçiliği müsteşarı ve meslahatgüzarı, İstanbul Şehremini.⁶⁰

Billurî Mehmet Efendi: İlk Telgraf Müdürü, Dışişleri Memuru, Şehremini yardımcısı.⁶¹

Agâh Efendi: Gazeteci, *Tercüman-ı Ahval Gazetesi'nin* kurucusu.⁶²

Ziya Paşa: Yeni Osmanlılar'dan, edebiyatçı.⁶³

Sadullah Paşa: Berlin Elçisi.⁶⁴

Mehmet Bey: Yeni Osmanlılar'dan.⁶⁵

Münif Efendi: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kurucularından, babiali Tercümanı.⁶⁶

Ethem Pertev Paşa: Tanzimat Devri Şairlerinden.⁶⁷

Mehmet Şekip: Beylikçi, Hariciye Müsteşarı, Londra Büyükelçisi.⁶⁸

59 Bkz. Tanpınar, s.88; Abdurrahman Şeref, *Tarih Muhasabeleri*, İstanbul, 1340, s.115, s.115 v.d.; Mardin, s.175-195; A.Fuad, "Rical-i Tanzimattan Rifat Paşa", *TTEM*, I/2 (1930), s.1-11, Lewis, s.132.

60 Bkz. Ergin, *Şehreminleri*, s.8.

61 Bkz. Ergin, *Şehreminleri*, s.111/n.1.

62 Bkz. Servet İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul 1939; aynı yazar, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul, 1939, Çeşitli bölümler. Aynı yazar, "Agah Efendi" *Aylık Ansiklopedi*, İstanbul, 1944, c.I. s.163.

63 Ziya Paşa, Reşit Paşa'nın yardımıyla Tercüme Odası'na girmiştir (Shaw, c.II. s.169). Ayrıca bkz F.J.W., *A History of Ottoman Poetry*, London, 1908, c.V. s.41-111; Tanpınar, s.279-321; Mardin, s.337 v.d.; Lewis, s.137.

64 Sadullah Paşa "XIX. Asır" isimli şiirin sahibi, pozitivist görüşlü biriydi. Bkz. Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, İstanbul, 1958, s.61; Türk geldi, *Mesail-i ...*, c.II. s.39, 63.

65 Mehmet, Bey sadrazam Mustafa Naili Paşa'nın damadı, sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni idi. Fransa'da öğrenim yapmış ve Tercüme Odası'nda çalışmış, Fransız Devrim fikirlerine hayran, radikalist bir kişiydi. Bkz. Abdurrahman Şeref, *Tarih Muhasabeleri*, İstanbul, 1340, s.173. v.d.; Kaplan, N. Kemal, s.67; Mardin, s.12; Roderic Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Princeton, 1963, s.189, 210 v.d.; Lewis, s.154 v.d.

66 Münif Efendi (Paşa), Tanzimat Devri'nin değerli fikir adamlarındandır. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin yayın organı olan *Mecmua-i Funun*'da çeşitli yazılar yazmıştır. Bunlardan "İslah-ı Resm-i Hatta Dair", *MF*, 5 (Cemazievvel 1279), 14 (Safer 1279), adlı yazıları ile Türkiye'de ilk kez yazı reformunu önermiştir. Bkz. Bilim, *Tanzimat*, s.29 v.d.; Berkes, s.208 v.d.; Tanpınar, s.150 v.d.; Mardin, *Index*'te ilgili sayfalar; Lewis, s.422, 432. Münif Efendi Tercüme Odası'nda sonradan Müslüman olmuş Emin Efendi'den Fransızca öğrenim yapmıştır (Tanpınar, s.150).

67 Ethem Pertev Paşa'nın Victor Hugo'dan tercümeleri vardır. Bkz. Lewis, s.105, 106/n. Gibb, c.V. s.323 v.d.

68 Mehmet Şekip Bey Viyana Elçiliği de yapmıştır. Bkz. Lewis, s.89.

Tercüme Odası çalışmalarını 1871'e kadar sürdürdü. Bu tarihte Dışişleri Bakanlığı'nda bir düzenleme yapıldı ve Tercüme Odası bakanlığın kapsamına alınarak buranın bir bürosu haline getirildi.⁶⁹ Zaten daha önce de Dışişleri Bakanlığı ile paralel ve dolayısıyla bir anlamda ona bağlı olarak çalışıyordu. Bu nedenle denilebilir ki, bakanlığın ilk bürosu Tercüme Odası oldu ve daha sonra dışişlerinin bürolarından bazılarının dolaylı veya dolaysız şekilde kaynağını oluşturdu.

SONUÇ

Osmanlılar güçlü dönemlerinde geleneksel yapılarından da kaynaklanan düşünceyle bir Batı dili bilmeyi önemsemediler, hatta bununla uğraşmayı küçümseyerek tercümanlıklarda Osmanlı Devleti'nin Müslüman olmayan uyruklarını ve daha sonra da Hristiyan Rumlar'ı kullandılar. Fakat 1822 Rum ayaklanması Müslüman tercümanlar yetiştirmek amacıyla Tercüme Odası'nın kurulmasının başlangıcı oldu. Ancak, Rum isyanı odanın kuruluşunun görünüşteki nedeniydi; esas neden Osmanlı Devleti'nin artık iç ve dış sorunlarında bir dış devletin yardımına başvurarak "denge politikası" izlemeye başlaması, bu politika üzerindeki Avrupa devletlerinin büyük etkisi ve bir de uluslararası ilişkilerde diplomasinin çok önem kazanmasıydı. Ayrıca XVIII. Y.Y.'dan beri Batılılaşma sürecine giren Osmanlı Devleti'nde Tercüme Odası'nın kurulması, çağdaşlaşma reformlarından biri sayılabilir.

Tercüme Odası Tanzimat Devri'nde Türk dilini ve düşüncesini etkileyen bir okul haline geldi. Önceleri Türkçe'ye gramer ve sentaks yönünden pek etki etmemesine rağmen, devrin sonlarına doğru Türkçe, teknik sözcükler dışında Batı dünyasının deyimi ve sözcüklerini almağa başladı, hatta Fransızca sözcük kullanmak aristokrat sınıf arasında moda oldu. Örneğin Akif Paşa, "mesail-i politikiye" gibi Farsça kurallara göre deyimler türetti, nazır yerine "münistraca" deyimini ve Pertev Paşa'nın görkemli yaşamını anlatırken de sahilhane yerine Fransızca saray demek olan "palais" sözcüğünü kullandı.⁷⁰ Aynı şekilde o dönemde TV de padişahın devlet adamlarına armağan ettiği tören kılıçları için "epe" diye yazdı. Ayrıca Ziya Paşa'nın M. Reşit Paşa için kullandığı "asrın reisicumhuru" gibi modern kavramlardan söz edilirken, bir yandan da nation, liberte, civilization v.s. gibi sözcükler

69 Findley, a.g.m., s.186. Ayrıca bkz. Davison, s.28.

70 Tanpınar, s. 79.

de aynen alındı. Böylece Tercüme Odası yabancı dilden yapılan tercümelemlerle dilde yeni bir üslubun da geliştiricisi oldu. Osmanlıca'daki uzun başlangıç cümleleri, dualar, övgüler, çift sözcükler giderek bırakıldı; sanat yapma düşüncesiyle yazılan süslü nesrin yerini, düşünceye öncelik veren, kısa cümlelerden oluşan, Batılıların "golden lenglige"leri benzeri sade, yalın anlatımlar aldı.

Tercüme Odası dilin yanında düşün düzeyinde de etkili oldu. Özellikle 1861'den sonra gelişen fikir hayatında bu odanın etkisi büyük oldu. Nitekim Batılılaşma düşüncesinin siyasal yaşama ve modernleşmenin tüm düşünce ve sanat yaşamına etki etmesi ve bir ölçüde sade dil ve düzgün nesir alışkanlığının öncelik kazanması bu odada kendiliğinden oluşan bir atmosferin eseridir. Bu nedenle denilebilir ki, Sait Bey'in "Babiali'nin muhalefet fırkası" olarak nitelediği Tercüme Odası, Tanzimat Devri'nde Avrupalı bir düzen isteyen yeni Osmanlılar'ın yetiştiği, çağdaş fikirlerin alınmasına ve devrin elit grubunun yüksek mevkilere ve ikballere erişmesine olanak sağlayan bir tılsım kaynağı oldu.